ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, INSTITUTUL DE ISTORIE „N. IORGA". *Studii și materiale de istorie medie*, vol. VI, sub redacția F. Constantiniu, L. Demény, D. Mioc, Ș. Papacostea, Șt. Ștefănescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, 446 p.

După 11 ani de la apariția volumului al V-lea (1962), publicația *Studii și materiale de istorie medie*, inaugurată în 1956, revine în actualitate prin apariția celui de al VI-lea volum. Structural, volumul ni se prezintă într-o manieră nouă, evident îmbunătățită. În locul a două rubrici *(Studii* și *Miscellanea)* cu care ne obișnuiseră volumele anterioare, sînt în acest volum cinci rubrici și anume: *Studii și articole; Comunicări, note, discuții; Izvoare și instrumente de lucru; Addenda et corrigenda; Recenzii și prezentări.*

Volumul însumează un mare număr de materiale, cu o problematică bogată și variată ceea ce exprimă, o dată în plus, „dimensiunile" cercetărilor de istorie medievală din țara noastră. Sînt, în acest tom, valoroase contribuții privitoare la istoria economică, socială, politică și culturală, la organizarea internă, dreptul feudal, istoria bisericii, a învățămîntului etc.

Rubrica *Studii și articole*, care reunește șapte materiale, este inaugurată de Șt. Ștefănescu cu un articol sinteză *(Realizări și perspective în domeniul medievisticii românești).* Făcînd retrospectiva ultimului deceniu de cercetare, autorul remarcă cu satisfacție realizările, individuale ori colective, din toate compartimentele istoriei medievale: publicarea izvoarelor, organizarea de stat, studierea vieții social-economice, istoria politică, raporturile cu Poarta, cercetarea fenomenelor culturii, gîndirea politică. Referindu-se la perspective Șt. Ștefănescu înfățișează direcțiile principale către care se îndreaptă eforturile istoricilor: publicarea, în continuare, a tuturor categoriilor de izvoare, întocmirea de bibliografii, dicționare istorice, dezvoltarea studiilor de demografie istorică, studierea relațiilor între stăpîni și țărani, structura economică a marilor domenii, organizarea fiscală. Se vor amplifica, de asemenea, cercetările de filozofie a istoriei, istoriografie și teoria istoriei. De o atenție specială trebuie să se bucure istoria medievală universală, atît de bine reprezentată, altădată, de școala istorică românească.

*Economia piscicolă și dreptul de pescuit în Transilvania în secolele XI—XIV*, se intitulează studiul semnat de E. Lazea. Utilizînd o informație extrem de bogată, autorul schițează locul și rolul pescuitului în ansamblul îndeletnicirilor din epoca feudală. Bogăția în pește a rețelei naturale de ape, pescăriile și heleșteiele special amenajate, uneltele pescuitului, eficiența practică a pescuitului, raportul între dreptul de folosire a apelor și dreptul general de proprietate feudală asupra pămîntului, obligațiile feudale legate de această activitate economică, iată principalele aspecte ce s-au impus a fi rezolvate de către autor.

O nouă descoperire în arhivele genoveze prilejuieşte lui Şerban Papacostea un foarte interesant studiu intitulat: *La începuturile statului moldovenesc. Consideraţii pe marginea unui izvor necunoscut.* Este vorba, concret, despre o însemnare, din august 1386, de pe un registru de socoteli al administraţiei oraşului Caffa, care aminteşte existenţa a doi domni în Moldova: Constantin şi Petru. Primul nu este altul decît Costea voievod, amintit numai în pomelnicul de la Bistriţa. Cel de al doilea este Petru Muşat. Analizînd poziţia fiecăruia dintre aceşti voievozi şi raporturile existente între ei, autorul face constatări revelatoare privitoare la stadiul procesului de desăvîrşire a unităţii Moldovei, urmările unificării întregului teritoriu al principatului moldovean de mai tîrziu, în jurul nucleului de pe valea Moldovei, asupra relaţiilor cu Ţara Românească, sfîrşitul stăpînirii tătare pe teritoriul Moldovei. Studiul distinsului cercetător Şerban Papacostea reprezintă o substanţială contribuţie la elucidarea procesului de constituire a statului feudal moldovenesc şi a succesiunii primilor domni moldoveni. De precizat că actul de închinare al lui Petru Muşat faţă de regele Poloniei, Vladislav Iagello, nu este din 6 mai 1387 (p. 46), cum, greşit, l-a publicat Mihai Costăchescu, ci din 26 septembrie 1387 (Cf. Gh. Duzinchievici, *O rectificare,* „Revista istorică română", III, p. 385).

În intenţia completării propriilor lucrări despre sfatul domnesc şi marii dregători, curteni şi slujitori, N. Stoicescu, într-un amplu şi documentat studiu, analizează o altă latură a aparatului de stat şi anume, subalternii marilor dregători: logofeţii, postelniceii, spătăreii, banii (bănişorii), vorniceii, vistiernicceii, păhărniceii, stolniceii, comişii, clucerii, armaşii, şetrarii, uşereii, portarii, pitarii şi cămărăşeii. *(Despre subalternii marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XV — mijlocul sec. XVIII))*.

Rolul cărţii şi al tiparului în stabilirea şi întărirea legăturilor culturale între români constituie o problemă încă insuficient cercetată în istoriografia noastră. Studiind aspectul unui manuscris muntean inedit, aflat în rafturile Bibliotecii publice de stat a U.R.S.S. din Leningrad *(Tetraevanghel* slav din 1471, scris pe timpul lui Radu Vodă, de către popa Dobromir) Ludovic Demény *(Cartea şi tiparul — promotori ai legăturilor culturale dintre ţările române în secolul al XVI-lea)*, stabileşte un fapt de mult presupus şi anume „pătrunderea tradiţiei cărţii manuscrise moldovene în domeniul copierii cărţii de rit din Ţara Românească" (p. 94). Cel dintîi tipograf care şi-a desfăşurat activitatea în Ţara Românească, Macarie, a putut să dispună, arată cu temei autorul, atunci cînd şi-a săpat literele de rînd, iniţialele, frontispiciile, vignetele etc., de „exemplarele cărţi manuscrise muntene copiate după modele moldovene". Tiparul lui Macarie ni se înfăţişează astfel „ca un rezultat remarcabil de legătură şi continuitate dintre tradiţia moldoveană şi creaţia munteană" (p. 95). Prin iscusinţa tipografului Macarie, tradiţia cărţii manuscrise moldovene a putut pătrunde în întreg spaţiul locuit de români. Tipăriturile chirilice din Transilvania din secolul al XVI-lea sînt vizibil influenţate de tiparul macarian. Sînt discutate, apoi, şi alte aspecte care demonstrează legăturile culturale dintre români. Aşa sînt comenzile de cărţi ori patronarea tipăriturilor. Autorul aduce multe mărturii prin care dovedeşte că „producţia de cărţi chirilice româneşti era destinată să satisfacă cerinţele românilor din Moldova, Ţara Românească şi Transilvania în egală măsură" (p. 102). Cartea românească şi tiparul chirilic, conchide autorul, „examinate din punctul de vedere al unităţii de origine, de neam şi de limbă a poporului român, dezvăluie o latură importantă a legăturilor dintre ţările române" (p. 108).

Stăruind asupra unor surse informative engleze, deosebite ca gen, valoare şi volum de informaţii, Paul Cernovodeanu aduce în circuitul ştiinţific date noi privitoare la viziunea străinilor asupra ţării şi poporului român *(Ţările române în viziunea călătorilor englezi (a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi primele decenii ale celui de al XVIII-lea)*. Deşi inegale ca valoare, conţinînd aprecieri grăbite şi multe erori, aceste informaţii completează documentaţia privi-

toare la originea poporului român şi latinitatea limbii, geografia fizică, resursele economice, populaţie, clasele sociale, oraşele, organizarea administrativă, politică, militară, cultură, artă, etnografie, religie şi organizarea bisericească. Autorul, posesor al unei experienţe bogate în editarea şi analiza descrierilor călătorilor străini, manifestă multă prudenţă în receptarea acestor informaţii care, în multe cazuri, nu concordă cu realitatea.

Cu articolul Georgetei Penelea, *Regimul juridic al bîlciurilor în Ţara Românească (1774—1831)*, în care autoarea analizează aspectul juridic al acestei adunări periodice, cu multiple implicaţii în economie, se încheie această rubrică.

*Comunicările, notele şi discuţiile*, în număr de 11, abordează, de asemenea, o problematică foarte variată. Este vorba despre istoria bisericii (R. Constantinescu, *Note privind istoria bisericii române în secolele XIII—XV)*, analiza formulei documentare „prădalica să nu fie" (O. Sachelarie, *Contribuţii la studiul formulei „prădalica să nu fie")*, instituţiile de drept public (Al. Herlea, *Dietele din Transilvania autonomă)*, una dintre instituţiile specifice mentalităţii şi sistemului juridic feudal (Al. Constantinescu, *Ploconul)*, istoria preţurilor (Ruxandra Cămărăşescu şi Coralia Fotino, *Din istoria preţurilor. Evoluţia preţului cailor în Ţara Românească (secolele XV—XVII)* ), istoria comerţului (H. Jaeger, *Aspecte din istoria comerţului bănăţean în secolul al XVIII-lea. Pe marginea unor registre vamale)*, arendarea moşiilor (Ioana Constantinescu, *Arendarea moşiilor în Moldova pînă la Regulamentul organic)*, biografii de cronicari (I. Corfus, *Completări la biografia cronicarilor Şerban şi Grigore Andronescu)*, revoluţia lui Tudor Vladimirescu (C. Şerban, *Mişcarea revoluţionară din 1821 în presa europeană)*, istoria învăţămîntului (Maria Bălan, *Contribuţii la istoria învăţămîntului din Oltenia în secolul al XVIII-lea)* şi, în sfîrşit, primul răspuns la una dintre opiniile lui Henri H. Stahl, expuse în lucrarea *Controverse de istorie socială românească* (Bucureşti, 1969), (Florin Constantiniu, *Fărîmiţarea feudală : opinii pentru o discuţie)*.

*Cronica comunei Slatina-Timiş* (O. Marchescu), *Materiale româneşti din arhive străine* (D. Mioc), *Însemnări de pe cartea veche românească* (Aurora Ilieş), *Documente inedite din arhiva Cretzulescu* (Marieta Adam), *Documente din arhivele iugoslave referitoare la răscoala din 1784, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan* (N. Gavrilovič) formează conţinutul rubricii de *Izvoare şi instrumente de lucru*.

Rubrica *Addenda et corrigenda*, inaugurată de acest volum şi semnată în întregime de D. Mioc, îşi propune, „să întregească sau să rectifice informaţii, opinii sau ipoteze ale medieviştilor din ţară sau străinătate privind istoria societăţii feudale, în primul rînd a celei româneşti" (p. 381).

19 recenzii şi prezentări ale unor valoroase lucrări din domeniul medievisticii româneşti şi universale încheie acest bogat şi valoros volum.

Prin multitudinea problemelor abordate de autori, prin ţinuta ştiinţifică a materialelor publicate, ca şi prin organizarea acestora, volumul constituie o reuşită remarcabilă a istoriografiei noastre. Revenirea în actualitate a acestei publicaţii, ca dealtfel, şi a culegerii similare de istorie modernă, constituie împlinirea unei necesităţi.

*I. Toderaşcu*

ADOLF ARMBRUSTER, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1972, 279 p.

Adolf Armbruster abordează una dintre cele mai interesante şi, totodată, dificile probleme ale istoriografiei noastre — romanitatea românilor — problemă care a reţinut atenţia numeroşilor cercetători români şi străini din domeniul istoriei, dreptului, geografiei, filologiei, etnografiei.